

Hemhjälp till pensionärer

Ellen Sääf-Bergqvist

Det är angeläget att bygga upp en typ av hemvårdscentra inom olika regioner (kvartersområde) inom en så stor kommun som Stockholm, menar Ellen Sääf-Bergqvist, förste intendent och chef för hemhjälpbyrån vid Stockholms socialförvaltning. Dessa hemvårdscentra skulle förslagsvis kunna innehålla lokaler för pensionärernas och hemvårdspersonalens olika behov. Författaren anser också att pensionärerna själva inom kvartersområdet skulle knyta an till "sitt centra" och att de aktivaste av dem till och med skulle kunna hjälpa personalen med vissa uppgifter. En sådan samverkan inom regionen skulle sannolikt skapa en känsla av gemensamt ansvar för de pensionärer som bor inom området, anser författaren, i en artikel som beskriver hemhjälpn för pensionärer i Stockholms kommun.

Samhällets strävan är att tillförsäkra den enskilda människan ekonomisk trygghet bl a genom ett väl utbyggt försäkringssystem. För pensionärer utgör härvid folkpensionen och ATP grunden till ekonomiskt oberoende på ålderns höst. Likaledes är en god bostad, såväl för äldre som yngre, något ytterst väsentligt i livets vardag.

Men det räcker inte med enbart materiell trygghet. Möjligheten att vid behov kunna få en god omvårdnad genom personella insatser från samhällets sida utgör en omistlig del av tryggheten. Rättesnöret är härvid att i första hand lämna hjälpen i hemmen, för att pensionärerna så länge som möjligt skall kunna få bo kvar i sin hemvanda miljö. Redan på 1950-talet startades sålunda, för övrigt på privat initiativ, hemhjälpverksamheten för "åldringar", den s k hemtjänsten.

Denna verksamhet, som till en början givetvis var av mycket blygsam omfattning, har sedermera helt övertagits av kommunerna. Utvecklingen av den kommunala hemhjälpn till pensionärer har under de senaste åren varit mycket expansiv. Anledningen till detta är självfallet det ökade antalet pensionärer och därmed en ökad efterfrågan på hemhjälp. Till den snabba expansionen hör även att statsbidrag till verksamheten numera utgår till kommunerna med 35 % av kostnaderna.

Beträffande Stockholm, som denna artikel närmast gäller, kan nämnas att antalet ålderspensionärer ökar med inte mindre än cirka 2 000 per år. Med den sänkta pensionsåldern från den 1 juli 1976 ökade för övrigt antalet folkpensionärer i Stockholm med 20 000, varför det totala antalet pensionärer nu utgör cirka 130 000.

Alla dessa nya pensionärer ställer självfallet inte anspråk på hemhjälp, men de utgör ändå en presumtiv grupp. Hemhjälp lämnas för närvarande till cirka 25 000 pensionärer, vilket betyder att ca 20 % av kommunens pensionärer åtnjuter sådan. Kommunen har cirka 8 500 hemvårdsbiträden anställda, av vilka omkring 1 000 uteslutande tjänstgör på pensionärshem och bostadshotell.

Vem får hemhjälp

Inte så sällan möter man den uppfattningen, att uppnådd pensionsålder mer eller mindre automatiskt medför rätt till hemhjälp. Så är dock inte

~~~~~  
*Hemhjälp lämnas för närvarande till ca 25 000 pensionärer, vilket betyder att ca 20 % av Stockholms kommuns pensionärer åtnjuter sådan.*  
~~~~~

En alltför generös bedömning av hemhjälpshövet kan alltså medverka till att pensionären passiviseras.

fallet och det bör inte heller vara så. Det står nämligen alltmär klart att pensionärens egen aktivitet är det viktigaste i sammanhanget. Denne bör alltså nyttja sina egna krafter så långt det är möjligt. En alltför generös bedömning av hemhjälpshövet kan alltså medverka till att pensionären passiviseras. Särskilt angeläget att aktivera pensionären är det efter sjukhusvistelse, tex på grund av en hjärnblödning, där en på sjukhuset påbörjad rehabilitering kan äventyras om inte aktiveringen fullföljes.

Hemhjälpshövet i varje enskilt fall bedöms av hemvårdsassistenten. Självfallet sker detta i samråd med pensionären men det kan ibland vara en nog så grannliga uppgift. Det aktuella ärendet måste nämligen också ses i relation till övriga aktuella ärenden och den arbetskraft som finns att tillgå. Denna prioritering kan vara svår att förstå för den det gäller, inte minst om vederbörande skrivits ut från något sjukhus och där bibringats uppfattningen att hemhjälp skall ordnas med ett bestämt antal timmar.

Ett intimare och mera fördjupat samarbete mellan de skilda huvudmännen (främst sjukhusen och den kommunala hemhjälpshövet) skulle därför vara av betydelse. Först därigenom kan största möjliga effekt uppnås beträffande såväl vårdomsorgen som resursanvändningen. Sjukhuskuratorernas situation i dag är säkert inte avundsvärd, trycket från läkarna i fråga om patientutskrivningar å ena sidan och bristen på resurser inom hemsjukvården eller hemhjälpshövet å den andra. För mottagaren av omvårdanden är dock det dubbla huvudmannaskapet rätt ointressant. Samhällsansvaret måste emeller-

Ett intimare och mera fördjupat samarbete mellan de skilda huvudmännen skulle vara av betydelse.

tid finnas oavsett huvudmannaskapet, och situationen kräver därför gemensamma ansträngningar för att trygga personalbehov, personalutbildning och liknande.

Hemhjälpshövet omfattning

Det har redan sagts, att av Stockholms (efter den 1 juli -76) 130 000 pensionärer åtnjuter i runt tal 25 000 hemhjälp med ett varierande antal timmar per vecka. Av dessa har cirka 2 500 över 10 timmar per vecka, cirka 15 000 mellan 4 och 10 timmar och cirka 8 000 mellan 1 och 3 timmar per vecka. I fråga om den sistnämnda gruppen är det företrädesvis fråga om städning.

I Stockholm får således cirka 8 000 pensionärer varje vecka 1—3 timmar hjälp främst med städning. Det har nämligen visat sig att städning vanligen är den första syssla, som pensionären inte orkar med. Den mera avancerade städningen utföres härvid av sk hemvårdspatruller, som tjänstgör vid för ändamålet specialinredda städbussar. Tillgången på sådana bussar täcker dock fn inte behovet, och detta är ett av de problem som hemhjälpshövet nu brottas med.

En annan sida av saken är att städningsarbetet kan vara fysiskt påfrestande, med åtföljande fysiska besvär för hemvårdsbiträdena och svårigheter att kvarstanna i yrket. Så långt det är möjligt måste därför städningsarbetet underlättas, varibla bör ingå att varje pensionär i sitt hem har en grundutrustning för veckostädning. Många saknar i dag de enklaste städdredskapen. I fråga om fönstertvätten ingår denna normalt i arbetsuppgifterna, men en strävan är att i högre grad nyttja fönsterputsningsfirmor för denna. Liknande problem finns beträffande hushållstvätten.

Andra värdefulla insatser inom hemhjälpshövet är upphandling, matlagning, klädvård, personlig omvårdnad m m. Alltmär uppmärksammas härvid betydelsen av den personliga kontakten pensionär-hemvårdsbiträde. Många pensionärer är i dag helt

Det har visat sig att städning vanligen är den första syssla, som pensionären inte orkar med.

Den alltmåra utökade verksamheten i förening med utflyttningen från kommunen av personer i produktiv ålder har dock medfört en nedgång i rekryteringsmöjligheterna.

ensamma. Isoleringen från andra kontakter kan vara total. Generationerna hinner inte umgås, stora avstånd inom kommunen motverkar kontaktmöjligheterna. Nya ändamålsenliga bostäder växer upp i förorterna och pensionären kan bli kontaktlös i den nya fina miljön. Hemvårdsbiträdets insatser måste därför vara av individuell karaktär, dvs att pensionären erhåller den personliga omvårdnad som kan vara adekvat i det enskilda fallet. Inte så sällan är hemvårdsbiträdet den enda mänskliga kontakten.

Personalfrågor

Tillgången på arbetskraft har hittills varit relativt god. Den alltmåra utökade verksamheten i förening med utflyttningen från kommunen av personer i produktiv ålder har dock medfört en nedgång i rekryteringsmöjligheterna. Denna tendens kommer efter hand att förstärkas. Av statistiska data framgår exempelvis att antalet pensionärer i Stockholm år 1978 kommer att vara lika stort som antalet kvinnor i produktiv ålder. Denna produktiva grupp skall ju för övrigt inte enbart tillgodose kommunens äldrevård med arbetskraft. Många har därför ställt frågan, om inte manlig arbetskraft kan komma i fråga. Självfallet finns inte något hinder för detta, och f n finns det ungefär 150 manliga hemvårdsbiträden. Inom sjukvården har ju manlig arbetskraft sedan lång tid tillbaka accepterats.

I Stockholm finns i dag cirka 5 000 timanställda och 2 500 fast anställda hemvårdsbiträden. För de sistnämnda gäller en arbetstid av 16 till 40 timmar/vecka. De "fast" anställda har under de senaste åren ökat väsentligt. Härigenom har åstadkommits grunden till en stabil yrkeskår, och en strävan är att antalet fast anställda successivt ökar. Hittills har nämligen funnits en benägenhet att se hemvårdsarbetet som något man "kan ta

till" i brist på annat, en syn som lyckligtvis håller på att försvinna. Omsättningssiffrorna för personalen är dock för närvarande alltför höga och många initiativ måste därför tagas för att nedbringa dessa. Hemvårdsarbete måste ses som ett yrke av största betydelse, inom vilket även förutsättningar bör finnas till utbildning och avancement.

Att börja som hemvårdsbiträde kan dock vara besvärligt för den som inte tidigare varit ute i arbetslivet. Bland annat för den skull har i Stockholm skapats en ny yrkesgrupp inom hemvården benämnda 1:a hemvårdsbiträden. Deras främsta uppgift är att introducera nyanställda hemvårdsbiträden, informera dem i skilda yrkesfrågor samt att hjälpa dem med svårare ärenden etc. Denna nya yrkesgrupp har rekryterats från hemvårdsbiträdeskåren och antalet utgör för närvarande 50. Under det år verksamheten fungerat har erfarenheterna varit enbart goda. Vid anställning som 1:a hemvårdsbiträde erhåller vederbörande betald utbildning i 10 veckor. I budgetprogrammet för de närmaste fem åren äskas ett betydande antal nya sådana anställningar.

Vår strävan att så många som möjligt skall få bo kvar i sina hem och vårdas där, har dock medfört allt större krav på arbetsledning och fältpersonal. En översyn av utbildningsmöjligheterna för hemhjälpsskåren är därför nödvändig. Ökade kunskaper inom olika ämnesområden, inte minst det psykiatriska, har sålunda visat sig nödyändiga. Ett av de större problemen är också hemvårdsbiträdenas ensamarbete, dvs att man är "ensam" om sin pensionär. Under dagen kan inträffa många saker som det skulle vara av värde att få diskutera med yrkeskollegor. Behovet av ökad yrkesgemenskap gör sig därför alltmåra gällande.

För den skull har en försöksverksamhet med grupparbete för hemvårdsbiträden nyligen startats. Försöken innebär, att arbetsledaren (hemvårdsas-

Omsättningssiffrorna för personalen är dock för närvarande alltför höga och många initiativ måste därför tagas för att nedbringa dessa.

sistenten) leder en grupp på 5—10 hemvårdsbiträden, som tillsammans har att svara för ett antal pensionärer inom området. Hemvårdsbiträdena kan då sinsemellan göra upp om rutinerna i gruppen, dela på svåra ärenden, svara för varandra vid sjukdom etc. Erfarenheterna av försöken är så goda att det framstår som angeläget att snarast utveckla verksamheten. Intressant i sammanhanget är att de äldre hemvårdsbiträdena till en viss del föredrar att arbeta traditionellt, medan de yngre förefaller att snabbare acceptera att arbeta i grupp. Förutsättningen för nyss skisserad verksamhet är dock att hemvårdspersonalen har tillgång till en lokal där man kan träffas för att samråda och fördela arbetsuppgifterna. I Stockholm har emellertid, bl a i syfte att tillgodose personalens behov av mat- och rastställen, under senare år anskaffats ett tämligen stort antal lokaler, som nu även kan nyttjas för gruppverksamhet. Dessa lokaler kan också användas för en rad andra ändamål, exempelvis för arbetskonsferenser med hemvårdspersonalen, studiecirklar på kvällarna, som upplag för engångsmaterial etc.

Avgifter

I fråga om avgifterna gäller i Stockholm den regeln, att pensionär som endast har folkpension åtnjuter fri hemhjälp, medan övriga har att erlägga ersättning efter betalningsförmåga. Detta innebär att för närvarande 82 % har fri hemhjälp, medan återstående 18 % har att erlägga 16: — per timme. Ingen behöver dock betala för mer än 52 timmar i månaden, dvs högst 832: —. För pensionärer som bor på pensionärshem och bostadshotell uttages dock ej någon avgift för erhållen hemhjälp. För närvarande pågår dock en utredning beträffande avgiftssystemen inom äldreomsorgen som helhet, då en systematisering av avgifterna kommit att framstå som önskvärd och nödvändig.

=====

Utvecklingen av ålderskurvan ställer krav på en intensiv planering för äldreomsorgen under den närmaste framtiden.

=====

Några slutord

Utvecklingen av ålderskurvan ställer krav på en intensiv planering för äldreomsorgen under den närmaste framtiden. Att tillgången på arbetskraft inte kommer att vara tillräcklig är vidare ett sedan länge känt faktum. Vad finns då att göra? Ja, den saken grubblar många över just nu, och resultaten kommer nog efter hand. Ett exempel: I Stockholm kommer enligt beslut 22 nya bostadshotell att byggas under de närmaste åren.

Personligen ser jag det som angeläget att bygga upp en typ av hemvårdscentra inom olika räjonger (kvartersområden) inom en så stor kommun som Stockholm. Dessa centra skulle förslagsvis kunna innehålla lokaler för pensionärernas och hemvårdspersonalens olika behov. För pensionärerna således serviceutbud såsom tvättautomat, hår- och fotvård, färdiglagad mat, fritidslokaler med allmänna gemensamhetsutrymmen (t ex pub) etc. Vidare för personalen erforderliga utrymmen för gruppsamverkan, olika slag av yrkesaktiviteter, mat- och rastrum etc.

I mina funderingar inryms även att pensionärerna inom kvartersområdet skulle knyta an till "sitt" centra och att de aktivaste av dem till och med skulle kunna hjälpa personalen med vissa uppgifter, t ex medicininhämtning, utlåning av böcker, olika ärenden till andra pensionärer osv. En sådan samverkan inom räjongen skulle sannolikt skapa en känsla av gemensamt ansvar för de pensionärer som bor inom området. Generationerna kanske till och med skulle kunna mötas och utbyta tankar och erfarenheter, allt till nytta och glädje för oss alla.